ڊاڪٽر الطاف حسين جوکيو
[اسسٽنٽ پروفيسر، غلام رباني آگرو ڊگري ڪاليج، ڪنڊيارو]

ابتدائي درجي وارن ٻصري لفظن (Sight Words) جي دائري جو اڀياس

A Study of Sindhi Sight Words

Abstract:

The categorization of words in Sindhi language is not done as comprehensive as is done in English Language, for instance: Sight Words, General Service Words, Fossil Words, Eponym Words, Ghost Words, Nonce Words, Nonwords etc. Sight Words are back-bone of Reading Skill in the Early Childhood Education. Sight Words, often also called High Frequency Sight Words or Service Words, are commonly used words that young children are encouraged to memorize by their sight, so that they can automatically recognize these words in print without having to use any strategies to decode.

This issue is related to Semiotics and Linguistics, especially to the aspect of Orthography. In English Language, Educator Dr. Edward William Dolch developed the list in the 1930s-40s by studying the most frequently occurring words in children's books. The list contains 220 'Service Words' including 95 high-frequency nouns. These Service Words comprise 80% of the words you would find in a typical children's books and 50% of the words found in adult-age level books. Once a child knows list of those words, it makes the reading much easier. Because the child can then focus his/ her attention easily on the remaining words.

In this paper, it is tried to categorize and locate apposite Sight Words in Sindhi ECE. Having initiated a primary scope for the further studies and researches, this paper gives imperative to conduct a comprehensive research on the Sight words.

سنڌي ٻوليءَ ۾ لفظن جي گروهه بندي ۽ اُن جي دائرن تي ڪو خاطر خواهه ڪم ٿي نہ سگهيو آهي، جيئن انگريزيءَ ۾ لفظن تي ٿيو آهي: Sight words، General Service words، Fossil words، Eponym words، Ghost words، Nonce words، Nonwords وغيره. هتي سنڌي ٻوليءَ ۾ ٻصري لفظن جي دائري ۽ اُن جي مثالن تي ڪم

ڪرڻ جي ابتدائي ڪوشش ورتجي ٿي.

Sight Word ڪي اردو ۾ سنڌيءَ ۾ 'ٻ صري لفظ' چئجي ٿو. هي اصطلاح ابتدائي تعليم واري شعبي ۾ استعمال ٿيندو آيو آهي. 'ٻ صري لفظ' جو 'پڙهڻ واري مهارت' ۾ درسي ڪتابن جي مواد لکڻ ۾ اهم ڪردار آهي. هي اصطلاح ابتدائي درجن (Early Childhood Education/ ECE) سان تعلق رکي ٿو. 'ٻ صري لفظ' مان مراد اهڙا لفظ جيڪي ٻاراڻي عمر/ پرائمري درجن کان وڏي عمر تائين والدين يا ماحول مان هر هر ڪم ايندڙ لفظ (Most Frequent Words) تصويري صورت ۾ ذهن نشين ٿي سگهن. اهي لفظ خاص طور ابتدائي درجي جي ٻارن لاءِ پڙهڻ يا لکڻ ۾ ڪم ايندا آهن، تنهنڪري انهن لفظن کي صورتخطيءَ (Orthography) جي دائري ۾ آڻبو.

علم فهم ۾ ٻ صري لفظ مان مراد اهڙا هر هر ڪم ايندڙ لفظ جيڪي ٻار جي ذهن ۾ هڪ قسم جي تصوير ٺاهي ڇيهن، جنهن کي ڏسڻ سان آوازن جي ٽوڙ جوڙ (Segmenting and Blending) سان هِجي ڪرڻ جي گهرج پيش نہ اچي، بلڪ پورو لفظ اکري تصوير سان ڊيڪوڊ (decode) ٿي وڃي ۽ روانيءَ سان پڙهي- سمجهي سگهجي.

انگريزيءَ ۾ ڊولچ ٻ صري لفظ (Dolch Sight Words) پوري دنيا ۾ اڄ سوڌو درجيوار درسي ڪتابن لکڻ ۾ ابتدائي درجن جي ٻارن ۾ ، پڙهڻ جي حوالي سان ڪتب آندا وڃن ٿا. سنڌي ٻوليءَ ۾ اهڙن لفظن جي درجيوار چونڊ يا اُنهن لفظن جو دائرو مقرر نہ ٿي سگهيو آهي. ابتدائي درجن جي ڪتابن لکڻ ۾ سبقي منصوبي (Lesson plane) وغيره ترتيب ڏيڻ ۾ بہ ٻ صري لفظن جي باضابطا ڪڙي بہ ڪڙي (Progression) رکي وينڊي آهي. ڪهڙن درجن ۾ ڪيترا لفظ، ڪيترن پدن (Syllable) وارا لفظ، ڪهڙي معيار تي، ڪيئن رکجن،تنهن بابت ڪو خاص ڪم سامهون ڪونہ ٿو اچي.

مسئلي جو بيان:

سنڌي ٻوليءَ ۾ هي معاملو تڏهن سامهون آيو، جڏهن سنڌي ٻوليءَ جي استادن/ ماهرن ڪن سبقي منصوبن ۾ 'ڏس' ۽ 'اچ' جهڙا لفظ 'ٻ صري لفظ' طور پيش ڪيا. ان تي راقم جو اهو اعتراض رهيو تہ مذڪوره لفظ فعل/ امر جي اها صورت آهي، جيڪي جنس، عدد، يا زمان جي حالت ۾ صورتون تبديل ڪن ٿا، مثال:

- ڏس- ڏسان- ڏسون- ڏسين- ڏسي- ڏسن- ڏٺو- ڏسندم- ڏسندس- ڏسنداسين- ڏسندين- ڏسندو- ڏسنداوغيره.
- اچ- اچان- اچون- اچين- اچي- اچن- آيم- آيس- آيا- آئي- آيو- ايندم- ايندس- ايندا سين- ايندو- ايندي- ايندا وغيره.

مٿيان لفظ جنس، عدد يا زمان سبب فعلي متجندڙ صورتن کي ڏسي ڪري سوال اهو ٿو پيدا ٿئي تہ:

جيڪڏهن لفظ ڏسڻ سان ڊيڪوڊ/ اچارجي وڃي ۽ اهو لفظ صورتون مٽائي تہ ڇا اهڙا لفظ بہ صري لفظن واري دائري ۾ اچي سگهجن ٿا؟

ان کان علاوه اها ڳالهہ بہ ڌيان ۾ آئي تہ حرف اضافت جا لفظ 'جو/ جي/ جا/ جون' وغيره اهڙا لفظ آهن، جيڪي ٻولي جي مزاج پٽاندر صورت تہ مٽائين ٿا، پر انهن جو شمار بہ صري لفظن ۾ ڪيو ويندو آهي، ڇاڪاڻ تہ اهي لفظ جملن ۾ اڪثر پيا ڪم ايندا آهن، جنهن سبب آوازن کي Decode ڪرڻ جي گهرج پيش نہ ايندي آهي.

لفظن جي اهڙي حالت کي ڏسي اهو سوال اهو ٿو جڙي تہ پوءِ 'بہ صري لفظ' ڪهڙا ٿي سگهن ٿا؟

ان معاملي کي ڏسڻ لاءِ هيٺي ڪي سوال رکجن ٿا، جن جي روشنيءَ ۾ اڀياس ڪرڻ ممڪن ٿي سگهندو.

مسئلي جا سوال:

? جيڪڏهن لفظ ڏسڻ سان ڊيڪوڊ ٿي/ اچارجي وڃي ۽ اهو لفظ وڌيڪ صورتون مٽائي تہ ڇا اهڙا لفظ 'بہ صري لفظن' واري دائري ۾ اچي سگهجن ٿا؟

? حرف اضافت جا بہ صري لفظ 'جو/ جي/ جا/ جون' وغيره صورتون مٽائين ٿا، تہ ڇا انهن کي بہ صري لفظن ۾ شامل ڪري سگهجي ٿو؟

? ڇا گرامر جي انهن لفظن مان هر هر ڪم ايندڙ لفظ (Most Frequent Words) گڏ ڪري، بہ صري لفظن ۾ شامل ڪري سگهجن ٿا؟

بہ صري لفظ جي دائري جو اڀياس:

هن عنوان جو لاڳاپو گهڻي قدر وياڪرڻ (Grammar)، صورتخطي (Orthography) ۽ نشانين/ علامتن جي علم (Semiotics) سان آهي.

انگريزي ٻوليءَ ۾ ٻـ صري لفظن جي جيڪا علم و صف ڄاڻائي وڃي ٿي سا وڪيپيڊيا موجب هن ريت آهي:

Sight words often also called high frequency sight words, are commonly used words that young children are encouraged to memorize as a whole by sight, so that they can automatically recognize these words in print without having to use any strategies to decode.

Sight words account for a large percentage (up to 75%) of the words used in beginning children's print materials. The advantage for children being able to recognize sight words automatically is that a beginning reader will be able to identify the majority of words in a beginning text before they even attempt to read it; therefore, allowing the child to concentrate on meaning and comprehension as they read without having to stop and decode every single word. Advocates of whole-word instruction believe that being able to recognize a large number of sight words gives students a better start to learning to read .

1936ع ۾ ايڊورڊ وليم ڊولچ (Edward William Dolch) ٻارن ۾ پڙهڻ واري رواني پيدا ڪرڻ لاءِ 220 اهڙا انگريزي لفظ سهيڙيا جيڪي پرائمريءَ جي ڪتابن ۾ هر هر ڪم آندا ٿي ويا، جيڪي 1948ع ۾ سندس ڪتاب "Problems in Reading" ۾ شايع ٿيا. اهي 220 لفظ غير اسم تي مبني آهن ۽ ان کان علاوه ٻيا 95 لفظ بہ چونڊيل آهن، جن ۾ اسم شامل آهن.غير اسمن ۾ صفت، فعل، ضمير، ظرف، حرف جر، حرف جملو ۽ حرف ندا شامل آهن؛ جڏهن تہ انهن اسمن ۾ سواءِ ٻن نالن/ اسم خاص جي، باقي اسم علم آهن.

مسٽر ڊولچ جي سهيڙيل لفظن جو احاطو گرامر/ وياڪرڻ جي اٺن ئي لفظن تي رهي ٿو. ان مان مراد اها آهي تہ ڊولچ، ٻـ صري لفظن لاءِ پرائمري سطح جي ڪتابن مان هر هر ڪم ايندڙ لفظن کان سواءِ وياڪرڻي ڪو خاص دائرو يا معيار نہ رکيو؛ بلڪہ هن شايد اهي لفظ درسـي، ٻارڙن رسالن ۽ اخبارن مان هـر هر ڪم ايندڙ (High Frequency Words) جي تعداد موجب حاصل ڪيا هوندا. ڪوتاهيءَ سبب، مسٽر ڊولچ جي طريقہ ڪار جو فائيل ملي نہ سگهيو آهي، جو ان جو اڀياس ڪري سگهجي.

ڊولچ جي ڄاڻايل لفظن مان ٻـ صري لفظ جو جيڪو دائرو جڙي ٿو، ان موجب ڪوبہ لفظ، جيڪو درسي ڪتابن ۾ ڪم آيل هجي، بجاءِ هِجي ڪرڻ جي، تـ صوير جي صورت ۾ ياد ڪيو وڃي. اها ڳالهہ ان سبب اخذ ٿئي ٿي تہ مسٽر ڊولچ، گرامر جي اٺن ئي لفظن وارا لفظ سهيڙيا آهن. انگريزي ۽ سنڌي صورتخطيءَ جي ڊيڪوڊ ٿيڻ ۾ ڪافي فرق آهي.

سنڌي ۽ انگريزي صورتخطيءَ جي ڀيٽ:

سنڌي صورتخطيءَ جي ڀيٽ ۾ انگريزي صورتخطيءَ ۾ آواز جي بنياد تي ٺوڙ جوڙ سان هِجي ڪرڻ (Spelling) واري عمل ۾مطابقت يا ٺهڪاءُ (accuracy) ناهي، ان ڪارڻ انگريزي لفظ جي اچار ٺوٺي هِجي (Spelling) کي رٽي جي بنياد تي ياد ڪرڻو پوندو آهي. جڏهن تہ سنڌي صورتخطيءَ ۾ عربي رسم الخط جي چوندڀ سبب هِجي (Spelling) واري معاملي ۾ ڪا خاص ڪوتا ڪونهي. برطانيہ جي مشهور ماهر لسانيات فرٿ (Firth) اهڙي ڳالهہ هن انداز ۾ ڪئي آهي تہ:

"Our English alphabet and Orthography are disgracefully and almost ridiculously imperfect. Let us notice the main features of Arabic alphabet. I suppose it can claim the title 'alphabet' on etymological grounds, but it is really a syllabary. Firstly, each Arabic letter has a name of its own. Secondly, each one is capable of being realized as an art figure in itself. Thirdly, and most important of all, each one has syllabic value, the value of 'potestas' in the most general terms being consonant plus vowel, including vowel zero, or zero vowel. The special mark, 'Sukoon; for a letter without vowel possibilities, i.e. with zero vowel or for letter to end a syllable, not begin it, is the key to understanding of the syllabic value of the simple letter not so marked, and this is congruent with the essentials of Arabic Grammar." *(Firth, 1957, 125-126)*

لفظ کي رَٽي جي بنياد تي ياد رکڻ واري نسبت انگريزيءَ جا ڪافي لفظ ٻہ ٽي لفظن ۾ شامل ٿيڻ وارو مزاج رکن ٿا.ان سبب مستر ٻولچ اهڙن مڙني لفظن جي چونڊ ڪئي جيڪي ٻارڙن ڪتابن ۾ ڪم آندا ٿي ويا. هن وقت بہ آمريڪا جي ايليمينٽري اسڪولن ۾ ٻولچ سائيٽ ورڊس کي اهميت حا صل آهي.

ٻہ ٽي لفظي ذخيري جي حوالي سان انگريزي ۽ سنڌي ٻولين جي ڀيٽ ڪجي ٿي تہ پهريون معاملو رسم الخط (Script) جو ٿو اچي. رومن رسم الخط (Script) ۾ آئيوبيٽا (Alphabet) جي ٿورن اکرن سبب انگريزي لفظن لاءِ مناسب آواز سان مطابقت جو ڪافي مسئلو رهي ٿو، جڏهن تہ عربي توڙي ديوناگري رسم الخط ۾ مناسب آواز لاءِ اکرن جو ڪنهن حد تي مناسب تعيّن ٿيل آهي. اهڙي خيال کان سنڌي لفظن لاءِ آوازن کي اکرن سان سلهاڙڻ (Phonics) ۽ ان کي اچارڻ ۾ ڪا دقت پيش نہ ٿي اچي. ياد رهي تہ هتي ٻہ ٽي لفظ مان خاص مراد لفظ جي ٽہ صوير آهي، جنهن کي ڏسڻ سان اچاري ۽ سمجهي وڃجي.

اهوئي سبب آهي جو رسم الخط جي حوالي سان انگريزي تہ پنهنجي جڳهہ تي، پر سنڌيءَ جي ٻہ ٽي لفظن لاءِ ڪي دائرا جوڙڻ ڏکيو عمل ضرور آهي، پر انتهائي

ضروري پڻ. جيڪڏهن انگريزي ۽ سنڌي لفظن ڪي پد (Syllable) جي ماڻ ۾ تقابل ڪجي ٿو تہ وڏو فرق نظر اچي ٿو. سنڌيءَ ۾ گهٽي قدر هر لفظ جي آخري وينجن (Consonant) تي ڪو نہ ڪو سُر (Vowel) ضرور هجڻ سبب هڪ پد (Syllable) وارا اسم ملن ئي ڪونہ ٿا، مثال طور:

- ڪَٽَ = /ڪ/ + /اَ/، /ٽ/ + /اَ/ (هن لفظ ۾ چار آواز ۽ بہ پد آهن)
- تِڏِ = /ت/ + /اِ/، /ڏ/ + /اِ/ (هن لفظ ۾ چار آواز ۽ بہ پد آهن)
- سِرَ = /س/ + /اِ/، /ر/ + /اَ/ (هن لفظ ۾ چار آواز ۽ بہ پد آهن)
- پاڻِي = /پ/ + / آ/، /ڻ/ + /اِي/ (هن لفظ ۾ چار آواز ۽ بہ پد آهن)
- مُوڙو = /م/ + /اُو/، /ڙ/ + /او/ (هن لفظ ۾ چار آواز ۽ بہ پد آهن)

مٿي ڄاڻايل لفظن مان ڪي بہ اکرا تہ ڪي چار اکرا لفظ آهن، پر انهن مان هرهڪ لفظ ۾ بہ پد (Two syllables) ۽ چار آواز ٿين ٿا. جڏهن تہ انگريزيءَ ۾ پنج اکرا، چار اکرا ۽ ٽي يا بہ اکرا لفظ بہ هڪ پد (One syllable) وارا ٿين ٿا، مثال طور:

- World (هي لفظ پنج اکرو آهي، ليڪن هڪ پدو لفظ آهي)
- Heart(هي لفظ پنج اکرو آهي، ليڪن هڪ پدو لفظ آهي)
- Life(هي لفظ چار اکرو آهي، ليڪن هڪ پدو لفظ آهي)
- Love(هي لفظ چار اکرو آهي، ليڪن هڪ پدو لفظ آهي)
- One(هي لفظ ٽي اکرو آهي، ليڪن هڪ پدو لفظ آهي)
- Day(هي لفظ ٽي اکرو آهي، ليڪن هڪ پدو لفظ آهي)
- In (هي لفظ ٻہ- اکرو آهي، ليڪن هڪ پدو لفظ آهي)
- On (هي لفظ ٻہ- اکرو آهي، ليڪن هڪ پدو لفظ آهي)

ڊولچ ڏ صري لفظن (Dolch sight words) پٽاندر مٿين انگريزي لفظن مان بہ صرف ٽي هڪ پدا لفظ on, in, one غير اسم ۽ هڪ لفظ Day اسم مان شامل ڪيا ويا آهن. سنڌي ٻوليءَ جي صورتخطيءَ ۾ تہ ٻہ- اکرا لفظ پڻ بہ پدا ٿين ٿا. ان لحاظ کان ڏ صري لفظ ۾ پدن (syllables) ڪي بہ ميزان نہ بڻايو ويو آهي. جيستائين ڪو پختو دستاويز يا پيپر سامهون اچي، تيستائين اهو ئي خيال جڙي ٿو تہ مسٽر ڊولچ ٻارڙن ڪتابن ۽ اسڪولن جي مواد مان گهٽي کان گهٽا ڪم ايندڙ لفظن (Most frequent words)جي درجيوار ميڙ سيڙ ڪري، چنڊڇاڻ ذريعي چونڊ ۽ ورڇ ڪئي هوندي. ان

موقعي تي اها ڳالهہ سامهون ضرور اچي ٿي تہ ان دؤر جي انگريزي پرائمري ڪتابن جي تياريءَ ۾ ڪي معيار رکيا ويا هوندا. اها ڳالهہ بہ سمجھہ ۾ اچي ٿي تہ سنڌي درسي ڪتابن ۾ ڪو سائنسي طريقڪار ڪم آندل ناهي.

جيڪڏهن گرامر کي ڏسجي تہ گرامر جا اٺ لفظ (اسم، صفت، ضمير، فعل، ظرف، حرف جر، حرف جملو ۽ حرف ندا) اسم، فعل ۽ حرف ۾ ئي سمائجي وڃن ٿا. ان لحاظ کان جيڪڏهن انهن مان ئي ٻہ صري لفظن جو احاطو ڪجي تہ مڙني ويا ڪرڻي جزن مان چونڊڻا پوندا؛ البت، انهن مان اهڙن لفظن جي چونڊ ضرور ڪرڻي پوندي، جن جو استعمال علم جلم ٿئي ٿو، يا جن کان سواءِ جملن جي بيهڪ ناممڪن ٿي وڃي.

ڪافي انگريزي توڙي سنڌي اهڙا بہ لفظ آهن، جن کي صرف نشانين/ علامتن سان ڄاڻايو ويندو آهي ۽ ان کي هِجي ڪرڻ جي گهرج پيش نہ ايندي آهي، ان خيال کان ٻہ صري لفظن جو تعلق سيميوٽڪس (Semiotics) سان بہ آهي. هي اهڙو علم آهي جنهن ۾ رابطي لاءِ علامتن ۽ نشانين مان معنيٰ مراد حاصل ڪئي ويندي آهي. مثال طور: ’&‘، ’۽‘، ’۾‘، ’تہ‘ وغيره. خير، ان عنوان بابت هيٺ ٿوري ڄاڻ رکي ان کي پاسي ٿو رکجي.

Semiotics (also called **semiotic studies**; not to be confused with the Saussure an tradition called **semiology** which is a part of semiotics) is the study of meaning-making, the study of sign processes and meaningful communication.[1] This includes the study of signs and sign processes (semiosis), indication, designation, likeness, analogy, metaphor, symbolism, signification, and communication.

Semiotics is closely related to the field of linguistics, which, for its part, studies the structure and meaning of language more specifically. The semiotic tradition explores the study of signs and symbols as a significant part of communications. As different from linguistics, however, semiotics also studies non-linguistic sign systems. Semiotics may be divided into three branches:

- **Semantics**: relation between signs and the things to which they refer; their signified *denotata*, or meaning
- **Syntactics**: relations among or between signs in formal structures
- **Pragmatics**: relation between signs and sign-using agents or interpreters

ٻہ صري لفظن جي چونڊ:

مٿي ورتل جائزي وٺڻ کان پوءِ ظاهر ٿيو تہ انگريزي ۽ سنڌي ٻوليءَ جي مزاج ۾ ڪافي فرق آهي. البت، ٻہ صري لفظن جو دائرو گرامر جي اٺن ئي لفظن تي مبني ٿي سگهي ٿو.

ٻه صري لفظن جي دائري جوڙڻ لاءِ ڪي معيار رکڻ جي گھرج لوس آهي، تہ جيئن اڳتي تحقيق ڪندڙن کي هن عنوان جي اهميت جو اندازو ٿئي ۽ ان تي تحقيق جي سلسلي کي اڳتي وڌائي سگهن.

هن عنوان تي ڪم ڪرڻ جا ٻہ رستا ٿي سگهن ٿا:

1. اهڙا لفظ ڳولهجن جيڪي درسي ڪتابن ۾ گھٽي ڪان گھٽا ڪم آندا ويا هجن، ليڪن ان لاءِ اهو ڏسڻ ضروري آهي تہ درسي ڪتابن ۾ ڪم آندل لفظ يا جملا ڪهڙي معيار پٽاندر رکيل آهن. يا رڳو ٻارن جي سطح کي ڏسي اندازي تي رکيا ويا آهن.
2. ٻيو طريقو اهو آهي تہ گرامر جي اڻن ئي لفظن آهر درسي ڪتابن مان اهڙا لفظ ڳولهجن جن جو امڪاني استعمال گھٽو هجي ۽ لفظ ڪنهن حد تي مختصر هجي، جو ڏسڻ سان آوازن بجاءِ پورو لفظ ڊيڪوڊ (Decode) ٿي وڃي.

مختصر اڀياس تحت في الحال گرامر جي اڻن ئي لفظن کي سامهون رکي لفظن جي ڳولها ڪجي ٿي، ان بعد درجيوار ورڇ ڪري سگهجي ٿي:

اسم: هن ۾ اسم علم، خاص ۽ ذات شامل ٿين ٿا. انگريزي ٻہ صري لفظن ۾ اسم علم جي چونڊ ڪافي ٿيل آهي. اسان وٽ آڻيوبٽا ۾ گھٽن اکرن جي استعمال سبب ڪافي لفظ پرائمر ۾ اچي ٿا وڃن. جيڪڏهن اسم علم جي چونڊ ڪئي ويندي تہ ڪافي اهڙا لفظ ٿي ويندا جيڪي اضافي ٿي ويندا. پرائيمر ۾ ترتيب ڏنل اکرن سان وڌ ۾ وڌ ٿي لفظ ڏنل آهن، جن جو اٽندي ئي تعداد 150 ڪان وڌي ٿو وڃي. ان لحاظ ڪان اسم مان لفظن جي چونڊ اضافي ٿي ويندي. ان ڪان علاوه عربي رسم الخط سبب هر لفظ ۾ آواز آسانيءَ سان ڊيڪوڊ ٿي سگهن ٿا. ان سبب اسم جي ڪنهن بہ قسم مان لفظ 'ٻہ صري لفظن' ۾ شمار ڪرڻ مناسب ناهي.

ضمير: هن ۾ اهڙا لفظ شامل ٿيندا آهن، جيڪي اسم جي بدران ڪم آندا ويندا آهن. آوازن جي لحاظ ڪان اهي تمام مختصر هوندا آهن ۽ ڏسڻ سان ئي اهي سڃاڻي سگهبا آهن، يعني ان کي هِجي ڪرڻ جي بہ گھرج ڪونہ ٿي پوي. ان ڪان علاوه 'آءٌ' اهڙو لفظ بہ آهي، جنهن کي هجي ڪرڻ لازمي ناهي. هن ۾ لفظن جو تعداد بہ ايترو ڪونهي جن کي سنڀالڻ ۾ ڪا ڏکيائي پيش اچي، ان ڪارڻ ضمير جي مڙني لفظن کي ٻہ صري لفظن ۾ شامل هئڻ گھرجي.

ضمير خالص:

- متڪلم: مان/ آءٌ/ مون - اسان/ اسين- منهنجو (ٻاڊ رهي ته 'مُنهن' ضمير متڪلم آهي، ان سان حرف اضافت ملائبو ته 'منهنجو' لفظ ٺهندو.)
- حاضر:تون - توهان– تنهنجو (ٻاڊ رهي ته 'تُنهن' ضمير حاضر آهي، ان سان حرف اضافت ملائبو ته 'تنهنجو' لفظ ٺهندو.)
- غائب:هو/ هوءَ - اهي

ضمير اشارو (قريب توڙي بعيد):

هي/ هيءَ/ هيءُ- هِن/ هُن/ هُنن - اِن/ اُن/ انهن -هو/ هوءَ - اِهو/ اُهو/اها/ اُها/ اِهي/ اُهي

(نوٽ: سنڌي ٻوليءَ جي صرفي توڙي نحوي مزاج/ جملي جي ٺهڪ مطابق 'هي/ هيءَ/ هيءُ' يعني '/' نشانيءَ سان ساڳئي لفظ جون صورتون سمجهڻ گهرجن.)

ضمير مشترڪ:

پاڻ -پنهنجو (ٻاڊ رهي ته 'پَنهن' ضمير مشترڪ آهي، جنهن سان حرف اضافت ملائي 'پنهنجو' ڪم آندو ويندو آهي.)

ضمير استفهام:

ڪنهن - ڇو - ڇا - ڪهڙو/ ڪهڙا/ ڪهڙي/ ڪهڙن (حرف اضافت سان لفظ 'ڪنهنجو' گڏيل صورت ۾ لکيو ويندو آهي.)

ضمير مبهم:

ڪو/ ڪا/ ڪي– ڪجهه - ڪنهن/ ڪن (لفظ 'ڪنهن' ضمير استفهام ۽ مبهم ٻنهي ۾ ڪم آندو ويندو آهي، سوالي جملي جي صورت ۾ استفهام ۽ بياني جملي جي صورت ۾ مبهم ۾ ليکيو ويندو.)

ضمير موصول ۽ جواب موصول:

جيڪو/ جيڪا/ جيڪي - جنهن/ جو، جهڙا- اهو/ اهي - سو، تهڙا، تَنهن
(نوٽ: هن ۾ ٻه چند لفظ اهڙا ٿين ٿا جيڪي حرف اضافت يا ضمير اشاري وغيره ۾ ٻه ڪم آندا ويندا آهن، ان ڪارڻ ٻ صري لفظن لاءِ هنن مان ٻه ساڳيا ٽپ وارا لفظ چڏي ڏيڻا پوندا.)

صفت:پيرومل آڏواڻيءَ موجب، ٻوليءَ ۾ جيڪي به لفظ صفت تي ڪم اچن ٿا، تن سڀني کي ٽن مکيه دفعن ۾ ورهائي سگهجي ٿو: وصفي، عددي ۽ ضميري.

و صفي صفت:

هن ۾ اهڙا لفظ اچي ٿا وڃن جيڪي آوازن جي بنياد تي آسانيءَ سان ڏيکوڙ تي سگهن ٿا، مثلاً: ننڍو، وڏو، سهڻو، پيلو، ڍلو، تيز وغيره. آسانيءَ سان ڏيکوڙ ٿيڻ ۽ لفظن کي آسانيءَ سان هِجي ڪرڻ ۽ گهٽائيءَ سبب هن کي 'ٻُ صري لفظن' جي دائري مان ڪيٽو ٻوندو. تنهن هوندي به چند گهٽا استعمال ٿيندڙ لفظ رکي سگهجن ٿا، جهڙوڪ: ننڍو يا وڏو.

عددي صفت:

هن ۾ چند اهڙا لفظ به اچن ٿا جن کي هِجي نه به ڪرڻو پوندو آهي جيئن: ٻه، ڳٽپ (قطاري ۽ تعدادي) وارن لفظن جو ٻارن سان ڪافي تعلق رهندو آهي، جنهن سبب هن مان 'ٻُ صري لفظن' جي چونڊ مناسب رهندي ٿي.

هڪ، ٻه، ٽي، چار، پنج، ڇهه، ست، اٺ، نوَ، ڏهه، يارهن، ٻارهن، تيرهن، چوڏهن، پندرهن، سورهن، سترهن، ارڙهن، اڻويهه، ويهه، ٻاويهه، ٽيويهه، چوويهه، ٽيهه، چاليهه، پنجاهه، سٺ، ستر، اسي، نوي، سؤ، هزار، لک، ڪروڙ.

ضميري صفت:

هن ۾ اهڙا لفظ اچن ٿا جيڪي ضمير ۾ شامل هجن ٿا. ان سبب هن مان الڳ سان لفظن جي چونڊ نه ٿي ڪري سگهجي. (پيرومل 1985: 74 ـ 75)

فعل: فعل جي حوالي سان ان جا ٽي حصا ٿين ٿا:

1. مکيه فعل جا جز: ڪرڻ ۽ سهڻ
   - باقاعدي فعل: مارڻ ـ ماريو، پڙهڻ ـ پڙهيو،
   - بي قاعدي فعل: ڏسڻ ـ ڏٺو، ڪائڻ ـ ڪاڌو، پيئڻ ـ پيتو،
2. مددي/ معاون فعل جا جز: هئڻ، ٿيڻ ۽ پوڻ
   - آزاد مددي فعل: هي .... آهي ... منهنجو ٿيو،
   - پروس مددي فعل: لکندو آهي، پڙهندو آهي،
3. مرڪب فعل: ڏسي اچڻ، لکي وڃڻ وغيره. *(جوکيو 2012: 78 ـ 102)*

فعل جي گهٽائي ۽ لفظن جي ڦيري کي ڏسي ڪري، مددي/ معاون فعل ۽ ڪنهن حد تي مرڪب فعل مان 'ٻُ صري لفظن' جي چونڊ مناسب رهندي.

معاون فعل:

معاون فعل جا ٻہ حصا ٿين ٿا: آزاد مددي فعل ۽ پروَس مددي فعل. ٻنهي مان لفظ عام طور استعمال ٿيندا آهن ۽ انهن جو شمار عام طور ٻئي صري لفظن ۾ ٿئي ڪيو ويندو آهي، مثلاً:

آهي/ آهن – هيو/ هيا –ٿو/ ٿا/ ٿي/ ٿيون/ ٿيندو/ ٿئي– پيو/ پيا/ پئي- سگهان/سگهي/ سگهين/ سگهن/ سگهيون- پوندو/ پوندا/ پوندن –هوندو/ هوندي/ هوندا – رهيو/ رهي/ رهندو.

مرڪب فعل:

مرڪب فعل ۾ اهڙا فعل ٻہ هوندا آهن، جيڪي آزاد فعل جي صورت ۾ پڻ ڪم ايندا آهن، جيئن:

اضافي فعل/ مصدر	مرڪب فعل جا مصدرَ
پچائڻ	جوڙ پچائڻ- امانت پچائڻ- لڪٽي پچائڻ وغيره
رکڻ	ملازم رکڻ- راز رکڻ- مشابهت رکڻ- هٿ رکڻ- اک رکڻ- مان رکڻ- مانُ رکڻ- ڪک رکڻ- دل رکڻ - سنٿو رکڻ وغيره.
ڪاٽڻ	حق ڪاٽڻ- ڪاوڙ ڪاٽڻ- سِر ڪاٽڻ- ٿاپو ڪاٽڻ- هوا ڪاٽڻ- موٽ ڪاٽڻ وغيره.
ڪرڻ	تائيد ڪرڻ- پرهيز ڪرڻ- بي عزت ڪرڻ- اوسيئڙو ڪرڻ- غفلت ڪرڻ- آگاهہ ڪرڻ- پرواه ڪرڻ- دعويٰ ڪرڻ- پوئواري ڪرڻ- واپس ڪرڻ- واڪاڻ ڪرڻ- خيرات ڪرڻ- ياد ڪرڻ- گلا ڪرڻ- سلام ڪرڻ- سڏ ڪرڻ وغيره.
لڳائڻ	اندازو لڳائڻ-باهہ لڳائڻ-دل لڳائڻ-اک لڳائڻ-وڻ لڳائڻ.
هٽڻ	ڏڪو هٽڻ- ڏڪ هٽڻ- سُئي هٽڻ- مٿو هٽڻ- اک هٽڻ.
وٺڻ	امتحان وٺڻ- گس وٺڻ- خبر وٺڻ- خرچ وٺڻ.
وڃڻ	ٻڃي وڃڻ- ڀڄي وڃڻ- ڪپي وڃڻ، هارائجي وڃڻ- ٿي وڃڻ- پڙهي وڃڻ- اچڻ وڃڻ وغيره.

ڏيڻ	موڪل ڏيڻ- دڙڪا ڏيڻ- مار ڏيڻ- قرب ڏيڻ- ٺوڪڙ ڏيڻ- دل ڏيڻ- ساهه ڏيڻ- خبر ڏيڻ- ٽيڪ ڏيڻ- ڌيان ڏيڻ- ٽپو ڏيڻ- حساب ڪتاب ڏيڻ- نچ ڏيڻ- وغيره.
جوٽڻ	جهيڙو جوٽڻ- ڏاند/ جوٽ جوٽڻ.
اچڻ	ڏسي اچڻ- پڇي اچڻ- ڪاٺي اچڻ- ڪم اچڻ- اڳيان اچڻ- ننڊ اچڻ.
چوڻ	سچ چوڻ- ڳالهه چوڻ
ٻڌائڻ	ڳالهه ٻڌائڻ- منهن تي ٻڌائڻ- ٺاهي ٻڌائڻ-
پڙهڻ	قرآن پڙهڻ- نعت پڙهڻ.
لڳڻ	اچ لڳڻ- بک لڳڻ- باهه لڳڻ- سيءُ لڳڻ-
ڏسڻ	ڪاٺي ڏسڻ- وجي ڏسڻ.

مٿين جملن ڪي ڏسي اندازو ٿئي ٿو تہ اهي اضافي فعل اهڙا آهن جيڪي اسم/ صفت يا ٻئي فعل سان مرڪب صورت ۾ ڪم اچن ٿا، ان لاءِ ضروري آهي تہ اهڙن اضافي فعلن کي 'ٻ صري لفظن' ۾ شامل ڪيو وڃي.

ٿيڻ جوڳا بصري لفظ:پچائڻ، رکڻ، ڪاٽڻ، ڪرڻ، لڳائڻ، هٽڻ، وٺڻ، وڃڻ، ڏيڻ، جوٽڻ، اچڻ وغيره.

ظرف: ڪڏهن، جڏهن، هيئنر، اندر، ٻاهر، هيٺ، مٿي، هِتي/ هُتي/ هتان، نہ، ڪونہ، بلڪل، ويجهو، پري، هميشہ،هيڏانهن،چڱيءَطرح/ ريت،

(نوٽ:ظرف ۾ ڪي لفظ اهڙا بہ اچن ٿا جيڪي صفت ۾ بہ شمار ڪري سگهجي ٿو، فرق صرف لفظ جي حالت جو هوندو آهي تہ ڪهڙي حالت ۾ پيٺو آهي. مثال:هن ڪتاب جو اگهہ ڪهڙو آهي؟ هن جملي ۾ 'ڪهڙو' لفظ 'ظرف مقدار' آهي.)

حرف جر: 'تي'، '۾'، 'ڪي'، 'ڪان'، 'مان'، 'سان'، 'لاءِ'، 'وٽ/ وٽان'، 'تائين'، 'پاران'، 'ڏانهن'، جو/ جا/ ۽ 'ڪان سواءِ' اهي لفظ حرف جر آهن، جيڪي جملن ۾ اسمن ۽ ضميرن جي پٺيان، پر انهن سان گڏ پنهنجي جاءِ وٺي بيٺا آهن. اهي لفظ ٻن اسمن يا اسم ۽ ضمير يا اسم ۽ ظرف جي وچ ۾ لاڳاپو ڏيکارين ٿا.

حرف جملو: '۽ تہ يا، پر، ڇاڪاڻ، جيڪڏهن، جيڪر، جيتوڻيڪ، جڏهن، تڏهن، جيئن، تيئن' حرف جملي جا مثال آهن.

حرف ندا: **’کاش، شال، وھہ واھہ، افسوس، شاباس‘ حرف ندا جا مثال آهن.**

مٿيان لفظ گرامر جي انهن لفظن کي سامهون رکي گڏ ڪيا ويا آهن. اهي لفظ اهڙا آهن جيڪي درسي ڪتابن ۾ عام جام استعمال ڪيا وڃن ٿا، اهڙي چوند هيٺ ڏجي ٿي:

مان/ آءٌ/ مون	اسان	منهنجو/ منهنجون	تون/ تو/ توهان	تنهنجو/ تنهنجي/ تنهنجون
هو/ هوءَ/ اُهي	هي/ هيءَ/ هيءُ	هِن/ هُن/ هُنن	اِن/ اُن/ انهن	اِهو/ اُهو/ اِها/ اُها/ اِهي/ اُهي
پاڻ	پنهنجو	ڪنهن	ڇا	ڇو
ڇالاءِ	ڪهڙو/ ڪهڙا/ ڪهڙي/ ڪهڙن	ڪو/ ڪا/ ڪي	ڪجھہ	جيڪو/ جيڪا/ جيڪي
جنهن	جهڙو/جهڙا	تهڙو/ تهڙا	سو	هڪ
ٻہ/ ٻيون	ٽي/ ٽيون	چار/ چوٿون	پنج/پنجون	ڇھہ/ ڇهون
ست/ستون	اٺ/ اٺون	نوَ/ نائون	ڏھہَ/ ڏهون	يارهن
ٻارهن	تيرهن	چوڏهن	پندرهن	سورهن
سترهن	ارڙهن	اڻويھہ	ويھہ	ٽيھہ
چاليھہ	پنجاھ	سٺ	ستر	اسي
نوي	سؤ/ سوين	هزار	لک	ڪروڙ
آهي/ آهن/ آهيون	هيو/ هيا	ٿو/ ٿا/ ٿي/ ٿيون/ ٿيندو/ ٿئي	پيو/ پيا/ پئي پوندو/ پوندا/پوندن	سگهان/ سگهي/ سگهين/ سگهن/ سگهيون
هوندو/ هوندي/ هوندا	رهيو/ رهي/ رهندو	سوير	خاص	ڪڏهن

هينئر	اندر	ٻاهر	هيٺ/ هيٺان	مٿي/ مٿان
هِتي/ هُتي/ هتان	نہ	ڪونہ	بلڪل	ويجهو
پري	هميشہ	هيڏانهن	چڱيءَ طرح/ ربت	تي/ اُتي
۾	ڪي/ڪيس/ڪين	ڪان	مان/منجهان	سان
لاءِ	وٽ/وٽان	تان/جتان/تائين	پاران	ڏانهن
جو/ جي/ جا/ جون	ڪانسواءِ	۽	تہ	يا
پر	ڇاڪاڻ	جيڪڏهن	جيڪر	جيتوڻيڪ
جڏهن	تڏهن	جيئن	تيئن	ڪاش
شال	وه واه	افسوس	شاباس	هر
ئي	سندس/سندن	سڀ/ سڀني	پوءِ	گهرجي/گهرجن
ٻيو/ ٻيا/ ٻئي/ ٻنهي	تمام	سارو	ڀيرو/ ڀيري	ڪپڙ/ ڪپي
ڀلا/ ڀلي	سامهون	لڳو/ لڳن	ڏاڍو/ ڏاڍا	اٿئين
توکي	مونکي	ڪيترا	پٺيان	يعني
چڱو	برابر	مثال	اٿس/ اٿم	رڳو
بابت/باري	نيٺ	بس	گڏ	وري
وارو	پورو	وڏو/ وڏا	ننڍو/ ننڍا	ڪٿي
ڪير	وڌيڪ	سمورو	وارا	اڳ/ اڳتي
ٿورو/ ٿورا/ ٿورڙا	پهريون	ادا	جيءُ	جهجهو
هائو	لڳڻ	سچو	تنهن	اڌ
ذرو	جيڏو/جيترو	سٺو	گڏجي	سوڙهو
مٿو	پوڙهو	...	...	...

چاڙهايل لفظ گرامر ۽ ابتدائي درجن (پرائيمر کان ٽئين تائين) مان ڳولهي ليکي چونديا ويا آهن. خانن جو تعداد 168 بيهي ٿو. خاني ۾ ڪٿي هڪ لفظ رکيو ويو آهي ته ڪٿي وري ٻه يا وڌيڪ به ٿي ٿا وڃن. هڪ خاني ۾ وڌيڪ لفظن رکڻ جو مقصد اهو آهي ته اهي لفظ ڪنهن نه ڪنهن حوالي سان ساڳئي گروپ جا لفظ آهن. صرف سنڌي ٻوليءَ جي نحوي مزاج مطابق شڪل مٽائن پيا، جيئن: هي، هيءَ يا هيءُ وغيره. ڪٿي وري اسم تصغير به ڳنڍيل آهي، جيئن: ٿورو، ٿورا، ٿورڙا وغيره. اهو ان لاءِ ته اهو اسم تصغير به ساڳئي لفظ مان جڙي ٿو، جنهنڪري ان کي ساڳئي لفظ جي خاني ۾ رکيو ويو آهي.

ٻيو مرحلو انهن لفظن کي درسي ڪتابن ۾ جاچي درجيوار ورڇ ڪرڻ ۽ ڪجهه لفظن جو اضافو ڪرڻ آهي.

- **پرائيمر: هن ۾ ٻه حصا رکيا ويا آهن، هڪ ۾: صفت، ضمير، مددي فعل، ۽ حرف (جر، جملو ۽ ندا) رکيا ويا آهن، ٻئي ۾: فعل رکيا ويا آهن.**

پرائيمر:

1. فعل کان سواءِ مددي فعل ۽ مختلف لفظن جي چونڊ:

۽، ۾، ادا، اڌ، آهي/ آهن/ آهيون، پوڙهو، تنهنجو، تنهنجي/ تنهنجون، تون/ تو/ توهان، تي، ٿو/ ٿا/ ٿي/ ٿيون/ ٿيندو/ ٿئي جو/ جي/ جا/ جون، جهجهو، جهڙو/ جهڙا، جيءُ جيڏو/ جيترو، ڏرو، سٺو، سچو، سوڙهو، سوير، ڪٿو، کي، مان/ آءٌ/ مون، مٿو، منهنجو/ منهنجي/ منهنجون، نه، هاٿو، هي/ هيءَ/ هيءُ.

2. فعل جي چونڊ:

آءُ، پيءُ (پيئڻ)، ٿيءُ، ڏس، اُٺُ، سُمهه، وِڙهه، چڙهه، پڙهون، ٻُڌُ، آيو، هَلُ، وڃي، ڳجي، ڪتري، کڻُ، وٺُ، اڏامي، وڃي، ڦري، ڏي، ڪاٽي، ٻَڌِ، ڪر، لڳي، جوڙي، پيارِ، سهي، توري، وڌ، ڪاهه، کاءُ، اچ، رکُ، وٺ، ڪر، لکُ، ڀَر، ٻيهہُ، هڻُ، هلُ، ڍَ، کِ، پوکِ، سِڪ، اُگهه، جوڙي، اچي.

ٻيو درجو:

1. فعل کان سواءِ مددي فعل فعل ۽ مختلف لفظن جي چونڊ

گڏجي، ٽنهن، جو/ جيڪو، سچو، الله سائين، هُو، اسان/ اسين، گهرجي/ گهرجن، پاڻ سڳورا، الله تعالى، نالو، حضرت، هوندي، ڏاڏا، مٿن، قرآن، هڪ، وڏو، پرسان، کان، اڳ/ اڳيان/ اڳتي، گڏ، پنهنجي، گهٽا/ گهٽو/ گهٽي، ڪير، ڇا، ڪٿهين، سدائين، تان، هِتي/ هُتي، نت، سيئي، سان، ڪينَ، ان، لاءِ، پڻ،

پوءِ ڏايو، چالاڪ، هڪبئي، واه واه/ واه ڙي، چوڏاري، پهرين، ڪيترائي/ ڪيتريون ئي، اُتي، وَري، اها/ اهو، ڪي، توکي، اهڙي، تنڌهن، مان (منجهان)، تمام، هر، چو، شاباس، ڪهڙيون، جيئن، اجايو، شل.

2. فعل جي چونڊ:

ڳايون، وسائي، پڇائي، پهرائي، پڇائي، اپائي، ٺمڪائي، ساراهيون، پيدا ڪيو/ ڪيا، سجائڻ، ٻڌايو، ورجايو، پڙهو/ پڙهبي/ پڙهائيندو، جوڙيا، ڏنو، گهرون، ملائي/ ملايو، چونڊي، پريو، جوڙيا، چلوا، لاٿو، فرمايو، چيو، مڃيو، ڪريو، هلو، ڳالهايو، لکو، پاليو، ڪبو آهي، هونديون آهن، چئبو آهي، ڏني ويندي آهي، هئڻ گهرجن/ گهرجي، ٻڌي، ٿيندا آهيون، رڪندا، وڇايل آهي، چونڊي، ٿيندس، ڏيندس، وڄايان، لڄايان، چوندم، ڏيندم، ويهڻ، چوڻ، ملندم، ڏي، ورجايو، پوکيل آهن، رکون/ رکندا، پيئندا، ٿاهيندا، پاليون، ويندا/ ويندو، ويا، ڪندي/ ڪندا، مڃيندا، وڄندو، ٿاهي، ٻيهندا، ڳائبو، پڙهائيندا، رکيل، ڦٽو، ڪبو آهي، ڏيندا، کپن، ڏيٺا، ڪريون، پِئي/پِي، وٺن/ وٺي، لڳن، وڏي، ڏي، چڙهي، ايندا، اچن ٿا، ڪٽبو، گهمڻ، وياسين، گهڙياسين، ڏٺوسين، هلياسين، لُڏي، ٽپا ڏيئي رهيا هئا، وڏياسين، هلي رهيا هئا، ڪري رهيو هو، تري رهيون هيو، گهمي رهيو هو، ڦسڻ ۾ آيون، گهمي ڦري، آياسين، نڪريو ٿا، پڪڙو ٿا، ڦسون/ ڦسين، کائيندا، پيئندا، ٿهندو، وڏن ٿا، چئبو آهي، مٿائين، کن ٿا/ کن ٿيون، رهندا آهن، پسين، ايندو آهي، ڦسبا، وٽندي آهي، ٿاهيو، رکي، وسري وئي، ٻارجي، پري، ٻڌايون، سٽائي، ٿيندي، لهي وڃي ٿو، اچي ٿو.

نتيجو:

ٻ صري لفظن جي چونڊ ۾ فقط پرائيمر ۽ پهرئين ڪلاس ۾ صفت، ضمير، مددي فعل ۽ حرف جر، جملي ۽ ندا سان ئي ڪافي لفظ ٿي ٿا وڃن؛ ان صورت ۾ جيڪڏهن فعلن کي ٻ شامل ٿو ڪجي ته ان جو تعداد ڪافي ٿي وڃي ٿو. جيئن ته سنڌي ٻوليءَ ۾ ’فعلي امر‘ سان ڪافي صورتون جڙن ٿيون، لفظن جي گهڻائيءَ سبب ان کي ’ٻ صري لفظن‘ ۾ شامل ڪرڻ نامناسب ٿيندو. اهڙي صورت ۾ مٿيان گرامر مان چونڊيل لفظ (جن ۾ شروعاتي شماري ۽ قطاري عدد ٻ اچي ٿا وڃن) ۽ ابتدائي درجن: پرائيمر، پهرئين، ٻئين ۽ ٽئين ڪلاس (ECE)جي ڪتابن مان عارضي طور هيٺيان

لفظ درجيوار رکجن ٿا:

پرائيمر	پهريون ڪلاس
اٺ/ اٺون	اُٺي/ هِٺي/ هُٺي
ادا	اجايو/ اجائي
اڏ	اسان/ اسين
ارڙهن/ ارڙهون	اسي
اڍوٻهه/ اڍوٻهون	اڳ/ اڳي/ اڳيان/ اڳتي
آهي/ آهن/ آهيان/ آهيون	ان/ انهن/ انهي
ٻارهن/ ٻارهون	اِها/ اُها/ اِهو/ اُهو/ اِهي/ اُهي
ٻه/ ٻيون	اهڙي
پنج/ پنجون	ايڪيهه/ ايڪيهون
پندرهن/ پندرهون	ٻاوٻهه/ ٻاوٻهون
پوڙهو	پرسان
تنهنجو/ تنهنجي/ تنهنجون	پاڻ
تون/ تو/ توهان	پنجاهه/ پنجاهون
تي	پنجوٻهه/ پنجوٻهون
تيرهن/ تيرهون	پنهنجو/ پنهنجي
ٿو/ ٿا/ ٿي/ ٿيون/ ٿيا/ ٿيندو/ ٿئي	پڻ
ٿي/ ٿيون	پوءِ
جو/ جي/ جا/ جون	پهرين
جهجهو	تان/ جتان/ تائين
جهڙو/ جهڙا	تڏهن
جيءُ	تمام
جيڏو/ جيترو	تَنهن
چار/ چوٿون	توڪي
چوڏهن/ چوڏهون	تيئن

ڇهہ/ ڇهون	ٽيوبهہ/ ٽيوبهون
ڏهہ/ ڏهون	ٽيهہ/ ٽيهون
ڏرو	جڏهن
ست/ ستون	جيڪو/ جيڪا/ جيڪي
سترهن/ سترهون	جيئن
سٺو	چاليهہ/ چاليهون
سچو/ سچي	چوڏاري
سورهن/ سورهون	چوويهہ/ چوويهون
سوڙهو	ڇا/ ڇو/ ڇالاءِ
سوير	حـ ضرت
ڪٿو	ڏايو/ ڏاڍا
ڪي	رهيو/ رهي/ رهندو
۾	سان
مان/ آءٌ/ مون	سپ/ سيئي/ سيني
مٿو	ستر
منهنجو/ منهنجي/ منهنجون	سٽ
نو/ نائون	سدائين
نہ	سڳورا
ويهہ/ ويهون	سو
هائو	سؤ/سوين
هڪ/ پهريون	شاباس
هي/ هيءَ/ هيءُ	شل/ شال
يارهن/ يارهون	قرآن
۽	ڪان
	ڪڏهن

ڪروڙ/ ڪروڙين	
ڪهڙو/ڪهڙا/ ڪهڙي/ ڪهڙن/ ڪهڙيون	
ڪي/ ڪو/ ڪا	
ڪيترا/ ڪيترائي/ ڪيتريون ئي	
ڪير	
ڪينَ	
ڳڻ/ ڳڻجي	
ڳهرجي/ ڳهرجن	
ڳهٽا/ ڳهٽو/ ڳهٽي	
لاءِ	
لڪ/ لڪين	
الله سائين/ الله تعاليٰ	
مان (منجهان)	
مٿن	
نالو	
نت	
نوي	
واهه واهه/ واهه ڙي	
وڏو/ وڏا	
وَري	
هر/ هر ڪو	
هزار/ هزارين	
هڪ	
هڪيئي	

	هن هُو/ هوءَ اهي هوندي هئا/ هئو/ هيو/ هيا يا ئي
ڪل لفظ: 48، متجندڙ صورتن سبب: 93	ڪل لفظ: 79، متجندڙ صورتن سبب: 144

پهرين ڪلاس	ٽين ڪلاس
آسپاس آڳاٽي/ آڳاٽو اٽس/ اٽم اڇا اعليٰ اندر اٽين بابت/ باري بس ٻي (سواءِ) ٻہ/ ٻيون/ ٻنهي پيو/ پيا/ پئي (ڏاريو/ ڪان سواءِ) پلي/ پلا پيري/ پيرو پاٽم پٽيان پر پري	آڏو انداز افسوس اهڙا/ اهڙن اهڙيءَ ريت برابر بلڪل ٻاهر/ ٻاهران ڀرپور تہ تهڙو/ تهڙا پاران پاڻان پيو/ پيا/ پئي- پوندو/ پوندا/ پوندن ترت تنهنڪري ٿورو/ ٿورا/ ٿورڙا جهڙو ڪ

پورو	جيترو/ لوترو
پوي/ پون	جيتوڻيڪ
تائين/ جيستائين/ تيستائين	جيڪڏهن
توڙي/ توڻي	چٽو/ چٽا/ چٽيون
جن/ تن	چڱو
جنهن/ تنهن	ڇاڪاڻ
چٽا/ چٽو	ڏانهن
چڱيءَ ريت/ طرح	ڏينهون ڏينهن
چئبو	ذريعي
دفعي	ڌارو ڌار
رڳو	روزانو
رهن	ساڻ/ ساڻس/ ساڻن
سارو	سبب
سامهون	سڀڪو
سچ پچ	سربستو
سدا	سلسلي
سگهي/ سگهن/ سگهان/	سمورو/ سموري
سگهين	طور
سڳو	غير آباد
سندس/ سندن	قسمين
سوءِ	ڪانسوءِ
ضروري	ڪانئس/ ڪانئن
ڪپي/ ڪپن	ڪوڙ
ڪيس/ ڪين	ڪونه ڪو
ڪٿي	ڪئين
ڪجهه	ڪيئي
ڪنهن/ ڪن	لاپرواهي
ڪونه	مختلف
ڪيڏا/ ڪيڏي	مطلب

ڪيئن	مڪيہ
لڳي/ لڳو/ لڳا/ لڳل/ لڳندو	منجھہ/ منجهس/ منجهن
مونکي	وانگر/ وانگي
ننڍپڻ	وٽ/ وٽس/ وٽن/ وٽان
نيٺ	وڏي۾وٺو
وارو/ واري/ واريون	هتان
وٽان/ وٽي	هڪجهڙو
هٽي	هميشہ
هرپاسي	جيڪر
هرجاءِ/ جاءِ بجاءِ	خاص
هرهنڌ	ڪاش
هڪيئي	مٿي/ مٿان
هيئڻ	مثال
يعني	معنيٰ
	ننڍو/ ننڍا
	وڏيڪ
	ويجهو
	هوندو/ هوندي/ هوندا
	هيٺ/ هيٺان
	هيڏانهن
	هينئر
ڪل لفظ: 60، صورتن جي مٽجڻ سبب: 101	ڪل لفظ: 69، صورتن جي مٽجڻ سبب: 103

ٿلهي ليکي چونڊيل لفظن جو ڪل تعداد: 256

ساڳئي لفظ مان مٽجندڙ صورتن جو ڪل تعداد: 441

جيڪڏهن مٿيان چونڊيل لفظ ابتدائي درجن ۾ ب صري لفظ طور پڙهايا ٿا وڃن تہ ابتدائي درجي (ECE) جي ٻارن ۾ پڙهڻ (Reading) واري مهارت ۾ ڪافي اضافو ٿيندو.

مشورا/ رايا:

1. **ECE جي ٻارن ۾ پڙهڻ واري مهارت (Reading Skill) کي وڌائڻ لاءِ**

ٻ صري لفظن واري بنيادي موضوع تي مواد جي ڇنڊڇاڻ (Content analysis) ڪان اڳتي هيٺين سطح تي فيلڊ/ اسڪولن ۾ تجرباتي/ مشاهداتي اڀياس (Empirical Study)ٿيڻ گهرجي.

2. ٻ صري لفظن جي تجرباتي/ مشاهداتي اڀياس هيٺ اهڙي چونڊ ٿيڻ گهرجي، جنهن جو تعلق (Connectivity) مٿين ڪلاسن سان بہ جڙندي هجي.

3. اهڙي اڀياس بعد ان کي ٻوليءَ جي بنيادي اصولن موجب پڙهائڻ ۽ درسي ڪتابن جي لکڻ کي يقيني بڻائڻ گهرجي.

4. نصاب (Curriculum)۾ ٻ صري لفظن جي ڪڙي بڪڙي وڌائڻ (progression) يا استعمال ڪرڻ بابت واضح اشارا هجڻ گهرجن تہ جيئن پڙهڻ واري مهارت ۾ اضافو ٿي سگهي.

5. ٻوليءَ جي سکيا ۾ ٻ صري لفظن جي پڙهائڻ لاءِ استادن/ ماهرن کي مختلف جديد سکيا جي طريقن/ سرگرمين تي توجہ ڏيڻ گهرجي.

حوالا

- آڏواڻي ڀيرومل مهرچند وڏو سنڌي وياڪرڻ. ڄامشورو: انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي. [1925] 1985.
- جوکيو، الطاف حسين وياڪرڻ جي اهم جز 'فعل' جو مختصر اڀياس. جويو، تاج، ايڊيٽر: سنڌي ٻولي: تحقيقي جرنل 5 (4)، 78- 103. حيدر آباد: سنڌي لئنگئيج اٿارٽي. (2012)
- سنڌي پرائيمر ۽ پهريون ڪتاب ايڊيٽر: سيد شير شاه بخاري. ڄامشورو: سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ. (2014)
- سنڌي ٻيو ڪتاب ايڊيٽر: سيد شير شاه بخاري. ڄامشورو: سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ. (2014)
- سنڌي ٽيون ڪتاب ايڊيٽر: سيد شير شاه بخاري. ڄامشورو: سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ. (2014)
- Firth, L.R (1957) Papers in Linguistics, London: Oxford University Press. PP. 125 to 126
- https://en.wikipedia.org/wiki/Sight-word